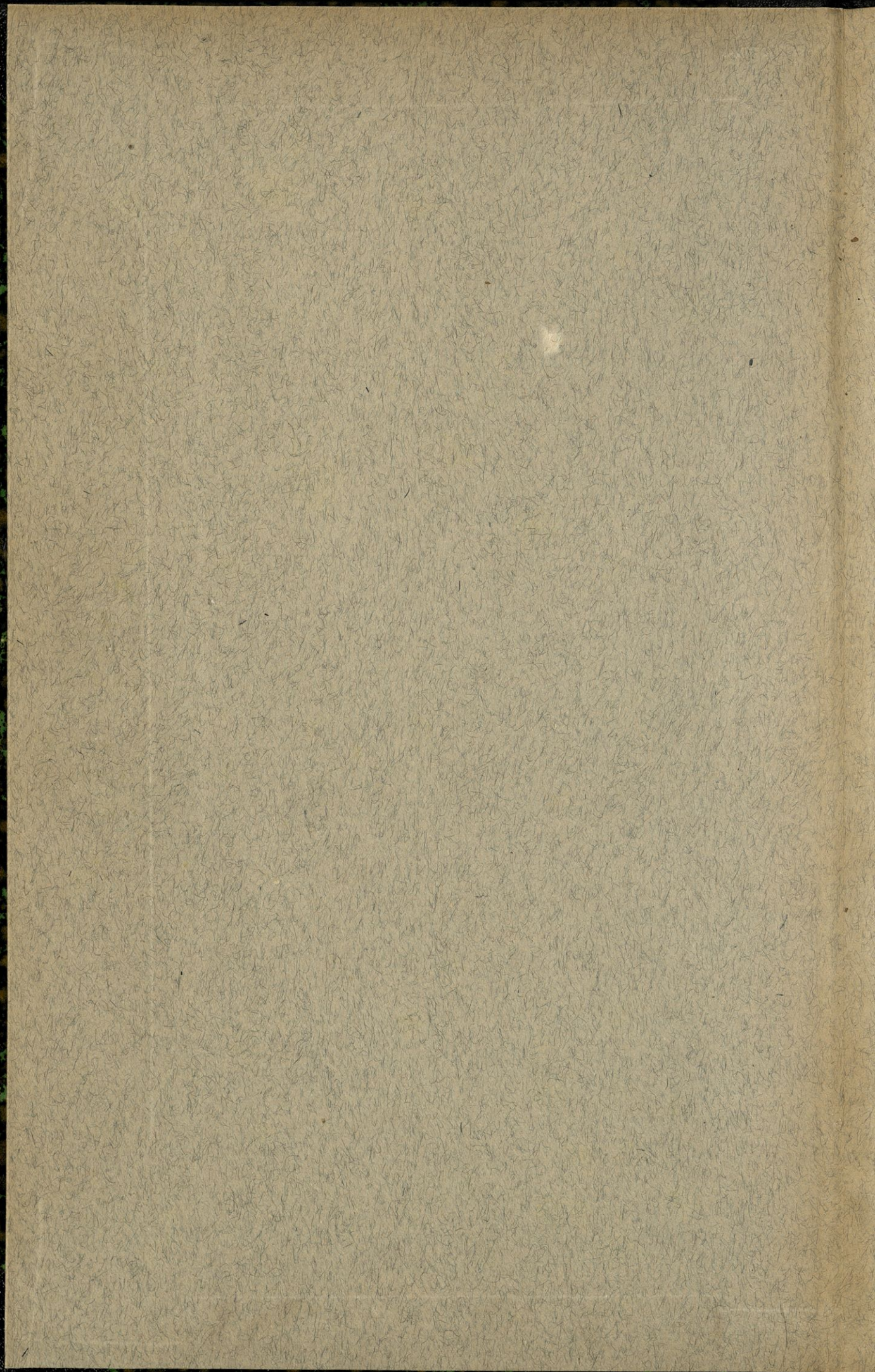

III
71223

Sponenica

Visoko c. kr. ministerstvo za bogočastje in nauk!

Deželni zbor vojvodine Kranjske je v svoji seji dné 28. februarja 1898 naredil naslednje sklepe:

1.) Visoka c. kr. vlada se pozivlja, da čim prej pri državnem zboru izposluje ustanovitev vseučilišča z bogoslovno, pravoslovno in modroslovno fakulteto v Ljubljani, koja bi ustrezala zahtevam slovenskega naroda, ter bi, ustreza zahtevam celokupne države, združevala pod svojim krilom ukaželjno mladino vseh narodov avstrijskega juga.

2.) a) Deželnemu odboru se naroča: Visoki c. kr. vladi sporočiti, da je dežela kranjska pripravljena, k ustanovitvi vseučilišča v Ljubljani prispevati znesek 250.000 gld., koji se izplača takoj, ko bode ustavnim potem zagotovljena ustanovitev vseučilišča. V ta namen porabi naj se pred vsem 50.000 gld. iz posebnega rezervnega fonda, katerega naložiti je bilo deželnemu odboru naročeno v seji dné 5. marca 1897. iz prebitkov naklade na žganje, v kolikor presegajo znesek, ki je bil za leto 1897. proračunjen; potem pa iz letnih prispevkov po 20.000 gld., ki naj se postavljajo v proračune let 1899. do 1908. Znesek 50.000 gld. naloži naj se takoj, letni prispevki po 20.000 gld. pa naj se nalagajo sproti obrestonosno. Narastle obresti porabijo naj se svojedobno za ustanove slušateljem ljubljanskega vseučilišča. Ko bi, predno bode naloženih vseh 250.000 gld., bilo učni upravi potreba izplačati to svoto, pooblašča se deželni odbor, da se ne dotakne obresti, najeti posojilo v onem znesku, ki ga bode za dopolnitev svote 250.000 gld. potreba. Fond, ki se tako zalaga, imenuje naj se „Cesarja Frana Josipa I. vseučiliški fond“.

b) Ob jednom se naroča deželnemu odboru izposlovati svoječasno Najvišje dovoljenje, da se bode vseučilišče smelo imenovati „Cesarja Frana Josipa I. vseučilišče“.

c) Deželnemu odboru se naroča razpisati za pripadnike slovenske narodnosti, ki bi imeli voljo habilitovati se na modroslovni ali pravoslovni fakulteti kacega avstrijskega vseučilišča za privatne docente, dvoje ustanov po 800 gld. na leto z izrečnim dostavkom, da se bodo reflektantje na ti ustanovi morali zavezati, da sprejmó, ako se bode nánje reflektiralo, profesorska mesta na vseučilišči, ki se ima ustanoviti v Ljubljani.

Ti sklepi deželnega zbora kranjskega so obudili ne le po vojvodini Kranjski, temuč povsodi, koder prebiva slovenski narod, in nadalje tudi po ostalih pokrajinah na jugu Avstrije veliko zadovoljnost in navdušenje. Za idejo, ki jo je naš po kulturnem napredku tolikanj hrepeneči slovenski narod že tako dolgo nosil na srcu, se je zavzel iznova deželni zastop kranjski in sicer na način, ki mora vsakomur pričati, da gre tukaj za resne potrebe in dalekosežne interese. Dasi je dežela kranjska uboga, dasi njeni prebivavci le silno težko prenašajo sedanja javna bremena, vendar so njih zastopniki v deželnem zboru z radostjo votirali za vseučilišče v Ljubljani razmeroma ogromno svoto in so to storili, ne da bi jim kdo izmed davkoplačevavcev ugovarjal ali količkaj očital. Nasprotno dokazujejo nebrojne izjave in resolucije občinskih in drugih zastopov ter javnih shodov, potem tudi soglasni sklepi narodovih zastopnikov iz vseh njegovih pokrajin, da vsa dežela, kakor rečeno, odobrava sklepe svojih zastopnikov, in da z ostalim slovenskim narodom, kakor tudi drugim prebivalstvom na jugu države vred hoče zastaviti vse moralne sile v ta namen, da se čimprej oživotvori vseučilišče v Ljubljani po zmislu navedenega deželnozbornskega sklepa.

Naravnost v dolžnost pa si štejejo tudi najvdanejše podpisane korporacije, da k temu bolj nego kdaj perečemu vseučiliškemu vprašanju označijo svoje stališče. V imenu profesorjev na tukajšnjem bogoslovnem knezoškofijskem zavodu, v imenu tukajšnjega znanstveno-literarnega društva „Slovenske Matice“, katero je, delujoč že od l. 1864., štelo lansko leto 2445 družtvenikov, in v imenu društva „Pravnika“, katero združuje slovenske pravnike in izdaja strokovni organ „Slovenski Pravniki“, se usoja najvdaneje podpisani skupni odbor predložiti

peticijo

za vseučilišče v Ljubljani in jo ob enem utemeljevati z naslednjo

spomenico.

I.

Že sama po sebi je opravičena želja vsakega kulturnega naroda in torej tudi slovenskega, da ima v svoji sredi vrhovno in popolno izobraževališče, kakršno je vseučilišče, ozirajoče se na narodne posebnosti. Ne gledé na idealne znanstvene namene, katere ima dosežati vseučilišče in katere gojiti je sposoben in želján tudi slovenski narod, in ne gledé na to, da mora naša ožja domovina radi nedostatka visokih šol izgubljati svoje najboljše talente ter za svoje višje duševno in gmotno gibanje dobivati največ le slab vnanji impuls, je želeli narodu tudi iz praktičnih ozirov vseučilišča na takem mestu, kamor je njegovim sinovom krajša in lažja pot in kamor so navezani po mnogih svojih domovinskih odnošajih. To mesto pa je edino le stolno mesto kranjske dežele, Ljubljana, koja že tako ves narod smatra svojim naravnim in kulturnim središčem.

Narodnost slovenska, ki je razprostrta po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem in Gradiščanskem, po Trstu in okolici, nadalje po Istri; na-

rodnost slovenska, ki sega v tej državi tudi na Hr-
vatsko in Ogrsko, zasluži, dà, radi svojega števila in
razširjenosti zahteva svoje samostalne visoke [šole,

Zategadelj se je že leta 1848. c. kr. licealni
rektorat ljubljanski na podlagi predloga tedanjega
medicinsko-kirurškičnega učilišča in na podlagi sklepov
vsega učnega osebja višjih fakultet obrnil do mest-
nega magistrata ljubljanskega s prošnjo, naj bi ob-
čina storila primerne korake za ustanovitev vse-
učilišča v Ljubljani. Mestna občina je res sestavila
peticijo, v kateri je z najboljšim prepričanjem po-
udarjala potrebo popolnega vseučilišča v Ljubljani,
z deloma slovenskim učnim jezikom, in jo je prepo-
korno predložila Nj. Veličanstvu. Došel je na njo
glasom razpisa visokega c. kr. ministerstva za bogo-
častje in nauk z dne 11. oktobra 1849. št. 6875 na-
slednji odgovor: „Die Frage aber, ob in Laibach
eine Universität errichtet werde, muss einer wei-
teren Verhandlung vorbehalten bleiben,
weil die bedeutenden Kosten, welche die Errichtung
einer Universität erfordert, die Unmöglichkeit, deren
Zahl unbeschränkt zu vermehren, und die daraus
hervorgehende Schwierigkeit, die allseitigen Wünsche
unparteiisch zu berücksichtigen, eine schleunige Ent-
scheidung nicht gestattet“.

S to rešitvijo je visoka državna uprava torej
že pred petdesetimi leti pripoznala potrebnost in
stvarno izvedljivost univerze v Ljubljani.

Kar se je pa zatem tekom pol stoletja, ko
je narod zastoj čakal ugodne rešitve vseučiliškega
vprašanja, zgodilo in razvilo, to je dalo tej njegovi
težnji le trdnejšo podlago in pa vsestransko upra-
vičenost.

Slovenski narod, kolikor ga stanuje v to-
stranki državni polovici, se je na podlagi svojega
narodnega jezika duševno tako razvil in osamosvestil,
da po vsej pravici obuja občudovanje. Vsled milostno
podeljene ustave Nj. Veličanstva in zlasti državnih
osnovnih zakonov; dalje vsled razcvitujočega se ljud-
skega in srednjega šolstva — so se vsi sloji narodovi
veselo razvili, zlasti pa se je preprosti narod po-
vzdignil na lepo višino izobraženosti in samozavesti.
Slovenski jezik se je v teh petdesetih letih očistil
tujščine in popolnil iz svojega bogatega samorodnega
zaklada: v njem se predava po ljudskih in srednjih
šolah; v njem se razpravlja po sodnih dvoranah in
parlamentih; v njem se proizvajajo najtežji glasbeni
umotvori, gledališke predstave in opere raznorodnih
klasikov; v njem se izdaja od leta do leta več ča-
sopisov in knjig poljudne, a nič manj tudi strogo
znanstvene vsebine: iz kratka, slovenski jezik je
dozorel za rabo v sleherni stroki literature ter ob
vsaki priliki javnega življenja in lahko se ponaša
s svojo znatno književnostjo, kakor z njeno pomočjo
stopa zlasti preprosti narod krepko po poti kultur-
nega napredka.

Koliko bolj so torej Slovenci d a n d a n e s upra-
vičeni, če težé po svojem vseučilišču, na katerem bi
se znanosti gojile v domačem jeziku in bi bili tako
dani pogoji za najvišjo narodovo omiko! Poleg
tega je, kolikor drugim avstrijskim narodom, toliko
tudi narodu slovenskemu zajamčena ustavna pravica,
da se mu varujta in gojita njega narodnost ter jezik,

kar pa seveda ne more biti omejeno na ljudsko in srednje šolstvo, temuč mora veljati tudi za vseučiliške študije, kojih vpliv na narodna svojstva in sploh narodov duševni in gmotni razvoj se ne dá preceniti. Prav tako je izrecno zajamčena tudi slovenskemu jeziku enakopravnost v šolah, v uradih in v javnem življenju; ali ta enakopravnost mora ostati skoraj mrtva črka na papirju, dokler se pripravljajo na vseučiliščih s tujimi jeziki za svoje vzvišene poklice vsi tisti, ki naj pozneje po šolah, v uradih in v javnem življenju izpolnjujejo naloge uprave in izvršujejo enakopravnost v slovenskem narodu.

Državna uprava, koja je že 1848. leta uvidevala potrebnost posebnega vseučilišča za Slovence, je po vsem tem dandanes še mnogo bolj obvezana v tem pogledu slovenskemu narodu, ki se v polni meri zaveda sedaj svojega, bodisi po lastnem napredovanju, bodisi po državni ustavi ustvarjenega položaja.

Tej zavesti je dal primeren izraz deželni zbor kranjski tudi v srečnem in slovesnem trenutku, ko se je — v isti seji dne 28. februarja jubilejskega leta — s posebno vdanostno adresom Njegovemu cesarskemu in kraljevemu apostolskemu Veličanstvu poklanjal in (v 11. odstavku) soglasno izrekel:

„Istotako si deželni zbor ne prikriva, da ima slovenski narod pravico, napeti vse svoje sile, da dospe do višje prosvete in omike in da ne ostaja za drugimi narodi širne Avstrije, kakor je ostajal dosedaj. Temu narodu, ki je vsekdar kazal dobro voljo napredovati in kojega sinovi so se v tujini dostikrat pospeli na prestol vede, tako da se na obnebj učenosti kakor svetle zvezde žaré še dandanes njih imena, temu narodu se prej ali slej ne bode mogla odreči popolna univerza, ki bi ustrezala vsem potrebam naroda slovenskega, ki bi pa, ustrezaže interesom celokupne države, zbirala pod svojim krilom ukaželjno mladino vseh Vašemu Veličanstvu zvestih narodov avstrijskega juga.

Deželni zbor izpolnjuje torej le svojo dolžnost, če že v teh dnevih posvečuje skrb bodoči tej višji učilnici in najponižneje pričakuje, da bode v tem svojem naporu dobival potrebno zaslonbo tudi pri osrednji vladi Vašega Veličanstva.“ —

II.

Iz vsega tega izhaja, da vsi manj ali bolj važni faktorji naroda slovenskega po vsej pravici smatramo ustanovitev vseučilišča v Ljubljani za dozorelo, aktualno zadevo.

Pri tem pa ne mislimo samo na položaj in potrebnosti slovenskega svojega naroda, temuč gojimo ozire tudi istotako na sosednje nam narode.

Vsega uvaževanja vredna je misel, koja je izrekel deželni zbor vojvodine Kranjske, misel o takem vseučilišču v Ljubljani, katero bi ustrezalo zahtevam slovenskega naroda ter bi, ustrezaže zahtevam celokupne države, združevalo pod svojim krilom ukaželjno mladino vseh narodov avstrijskega juga.

In res si je težko misliti lepšo institucijo, kakor bi bila „universitas litterarum“, ki bi pod

svojim duševnim vodstvom in vplivom združevala zlasti akademično mladež iz slovenskih delov Štajerske in Koroške, iz Kranjskega, Goriškega, Tržaškega, iz Istre in Dalmacije, ki bi bila zasnovana tako, da bi se ozirala na jezikovne posebnosti narodov, v imenovanih kronovinah prebivajočih, ter zato nudila vedo razun v slovenskih, tudi v hrvatskih, nemških in laških predavanjih.

Takšno vseučilišče bi ne bilo samo eminentno patriotičnega in avstrijskega pomena, nego bi zares tudi ustrezalo praktičnim potrebam ljudstva in pa javni upravi sploh v naših južnih deželah.

Za vse imenovane dežele, kojih geografična lega je jako razprostrta, torej od Kotorja pa do Gradca ni nikake visoke šole. Abiturientje iz Dalmacije, iz Primorja i. t. d. morajo hoditi daljna pota v Gradec ali na Dunaj, da pridejo na vseučilišče, kjer jih čaka velikomestna draginja sredi drugih, popolnoma jim tujih neprilik. Ob notorično slabem gmotnem položaju prebivalstva, bodisi v eni ali drugi navedenih kronovin, je popolnoma naravno in umevno, da mora frekvenca od te strani na sedanjih vseučiliščih biti tako pičila, kakršna je v resnici. Posledica tega pa je, da v nobeni omenjenih pokrajin ni dovolj naraščaja, ki bi mogel poslovati po srednjih šolah in drugih takih učiliščih, v mnogih javnih uradih in v zasebni praksi. Pomanjkanje uradništva in akademičnega naraščaja sploh na našem jugu je obče pripoznana resnica, s katero se mora zlasti visoka državna uprava boriti čedalje bolj. Le na en simptom tega nezdravega položaja kaže novejša odredba visokega naučnega ministerstva, vsled katere so razpisane ustanove za tiste vseučiliščne, ki bi hoteli postati srednješolski učitelji s hrvatskim učnim jezikom v Istri in Dalmaciji. Ali glede na to, da naraščajoča javna opravila v upravi sploh zahtevajo čedalje več uradniškega osebja; da isto zahtevajo razne novodobne reforme in napredek, zlasti v višjem šolstvu, je jasno, da se potrebni konstantni prirastek ne da, zlasti na jugu ne, drugače dosežati, nego z univerzo, ki se osnuje za imenovane dežele posebej na prikladnem mestu, kakršno je Ljubljana.

Še drugače bi bila neprecenljive blagodernosti takšna unniverza, kakršno ima pred očmi deželni zbor kranjski. Pomisliti je, da skoro vsak, ki hoče na našem jugu izpolnjevati javne naloge, mora biti več jezikom. Na Kranjskem, na Spodnjem Štajerju in v gotovem delu Koroškega, na Goriškem, Tržaškem in v enem delu Istre mora zlasti uradnik dobro poznati slovenski jezik, kakor mora v Istri in Dalmaciji biti temeljito več hrvatskemu (srbskemu) jeziku; poleg tega vladata v teh pokrajinah več ali manj nemščina in pa italijansščina. V nekaterih krajih so razmere celo take, da mora znati uradnik uradovati v štirih jezikih: namreč v slovenskem, hrvatskem, nemškem in italijanskem. Že razmere na Štajerskem in Koroškem so napotile visoko pravosodno ministerstvo, da zadnji čas tamkaj izkuša oživotvoriti posebne učne tečaje, v katerih naj bi se uradniki učili slovanskega jezika.

Neznanje ljudskih jezikov je sploh velika ovira izvrševanju narodne enakopravnosti in čestokrat vzrok

narodnostnim konfliktom. To neznanje je tudi krivo, da uradništvo ni tako mobilno, kakor bi bilo upravi koristno, in da se stvarno kvalificirani uradniki ne morejo pospeti na boljša ali višja mesta. Vse to je vir nezadovoljnosti in sploh nezdravim razmeram.

Ako si sedaj usojamo izrekati prepričanje, da bi lek donášalo v takšne razmere odnosno osnovano ljubljansko vseučilišče, se seveda zavarujemo proti domnevi, kakor da hočemo visoke šole degradirati na stopinjo jezikovnih vadnic. Mi smo le mnenja, da bi se predavanja zlasti o tistih disciplinah, ki jih treba v ljudskem in javnem življenju praktično uporabljati, lahko vršila v odnosnih raznih narodnih jezikih. Dijaki tega in onega narodnega jezika bi tako imeli konstantno priliko poslušati vedo v drugih jezikih in si z vedo vred prisvojiti tudi pravilni jezik za tisto stroko, v kateri hoté pozneje v življenju delovati. Le na ta način bi se dosegla prava jezikovna usposobljenost, katere pogrešamo sedaj zlasti pri uradnikih v slovenskih, hrvatskih in tudi italijanskih okrajih. Sedanji privatni način, po katerem si Nemeč ali Italijan izkuša pridobiti znanje strokovnega jezika slovenskega ali hrvatskega, in naopak Slovenec ali Hrvat znanje italijanskega jezika, nikakor ne vodi do smotra, nego rodi največ polovičarstvo, ki je le na škodo upravi v moralnem in stvarnem pogledu. Sicer pa je takšno privatno izobraževanje na veliko škodo tudi enotnemu strokovnemu jeziku in vsled tega tudi specialno enotnemu uradovanju.

Da v slovenskem znanstvenem jeziku divergirajo nekateri izrazi, kar se mu od nasprotne strani rado očita, temu ni kriva njegova nedozorelost, ki se povsem nespametno in krivično poudarja, nego krivda tiči v tem, ker znanstvo v našem elastičnem jeziku nima enotnega vodstva, ker nima stalne učne tradicije: izkratka, ker nima vseučilišča s slovenskimi predavanji. Enako se v nekaterem oziru godi tudi hrvatskemu jeziku v praksi tostran Litve.

Opravičena in najboljšega priporočila vredna je torej ideja, da kaže v Ljubljani ustanoviti vseučilišče za južne avstrijske pokrajine in ga urediti s posebnim ozirom na njih narodnostne razmere — vse to v prospeh znanosti in omike, v duševno in gmotno zadoščenje južnim avstrijskim rodovom in v varstvo enotnih državnih interesov!

V nadaljnje podrobno razmotrivanje tega vprašanja, pri katerem so interesirane tudi druge narodnosti, se naravno ne moremo spuščati. Pač pa nam bodi dovoljeno, da v nastopnem navedemo posebe s stališča našega naroda še nekatere momente v prilog zaželenemu vseučilišču v Ljubljani.

III.

Že zgoraj smo si usodili poudarjati vobče, da sedanja kulturna in politična stopnja slovenskega naroda popolnoma opravičuje njegovo resno težnjo po svojem samostalnem vseučilišču.

Že od nekdanj se ta rod odlikuje po bogati duševni nadarjenosti, zvezani z ljubeznijo do višjega znanstva. Učenjaki svetovne slave, kakor: Vega, Dolinar, Kopitar, Krainz, Miklosich, Zhisman, Stefan itd., so njegovi sinovi, da se ne omenja drugih, za to ali ono znanstveno stroko zaslužnih mož, med njimi mnogo njih, ki so dičili in še dičijo stolice avstrijskih vseučilišč. O resnem znanstvenem teženju in žrtvovanju našega rodu pričajo tudi mnogi knjižnični in muzejski zakladi, ki se nahajajo baš v Ljubljani in katerih se hočemo še spominjati.

Našo književnost, osnovano pred blizu 350 leti, so ovirali verski in politični boji; a ko je naš slovenski jezik, srečno prebivši to žalostno dobo, koncem prejšnjega in začetkom tekočega stoletja našel duška, si je osvojil polagoma leposlovno polje, a kmalu prodril tudi v razne znanstvene stroke. Posebno naše društvo „Slovenska Matica“ izdaja že XXXIV. leto strogo znanstvene spise in knjige. To, kakor tudi okolnost, da ji od dne do dne priraščajo novi društveniki, glasno priča, kako živo se Slovenci zanimajo za resno znanstveno delo. Društvo „Slovenska Matica“ je v dopisovalni zvezi z 41 učenimi društvi, muzeji, akademijami, univerzami i. t. d. ter razpolaga z bogato založeno knjižnico, ki se pridno upotreblja v znanstvene namene. Poleg tega gojijo: bogoslovne znanosti „Voditelj v bogoslovnih vedah“ (Maribor) in „Katoliški Obzornik“ (Ljubljana) pod vodstvom znanstvene „Leonove družbe“, nadalje pravoslovje „Slovenski Pravniki“ pod vodstvom društva „Pravnika“, domačo zgodovino „Izvestja muzejskega društva za Kranjsko“ in pa „Zgodovinski zbornik“, ter končno umetnost „Društvo za krščansko umetnost“.

To ne dokazuje samo čedalje večjega stremljenja Slovencev po višji in znanstveni izobrazbi v narodnem jeziku, nego tudi neovržno istino, da slovenskemu jeziku ne manjka čisto nič sposobnosti, služiti izraževanju v višjih znanstvenih sferah, predavanju na vseučilišču.

Zategadelj, kar se tiče vprašanja, ali je slovenski narod zrel in ali je njegov jezik sposoben za visokošolske dvorane, v tem oziru ne more biti nikakega resnega prigovora. Pač pa je trdno napočil čas, da državna uprava, vsem narodom enako pravična in naklonjena, tudi glede Slovencev uveljavi tisti princip, ki je že uveljavljen za Nemce, Poljake, Čehe in deloma tudi za druge narode, princip namreč, da se tudi visokošolski pouk vrši v narodnem jeziku. Ta princip, ki je z univerz pregnal latinščino, da se je morala umekniti ljudskim, narodnim jezikom, se še dandanes slavi kakor prav poseben pospeševatelj narodne omike, in njegovo moč vidimo na krepkem razvoju ravnokar imenovanih narodnosti. Zato pa narod slovenski, če se hoče razviti, mora apelirati na visoko državno upravo, naj mu izpolni najboljše pogoje za napredovanje, namreč naj dá njegovemu jeziku

ustrezajočo univerzo kakor odgojiteljico stanú, kojega edini poklic bode znanstvo gojiti in v narodu širiti.

Naj se nadalje ne prigovarja, da je slovenski narod za univerzo premajhen. Res, da ga je le blizu poldrugi milijon. Ali to v nikakem slučaju za kulturno državo, odnosno za kulturni narod odločevati ne more, zlasti če je izkazana še na druge strani nujna potreba vseučilišča in mu tudi zagotovljena razmeroma zadostna frekvenca.

Slovenski narod nima dandanes dovolj teologov, niti filozofov in medicincev, še manj pa — vsled civilno-pravdne reforme — juristov. Ako smemo verjeti preračunu — in dvomiti nimamo povoda — je treba Slovincem že sedaj 1750 duhovnikov, 850 pravnikov, 280 filozofov in 350 medicincev, narodovega jezika popolnoma zmožnih. Da bi se primanjkljaj dopolnil in odslej reden prirastek dosegal, bi trebalo vsako leto dijakov in sicer teologov 227, juristov 186, filozofov 72 in medicincev 117, torej vsega vkupe 602. Dočim pa je bilo l. 1894. teologov po raznih semeniščih res nad 200, kaže statistika, da je v poletnem tečaju l. 1894. bilo slovenskih juristov na dunajskem in graškem vseučilišču le 99, filozofov le 58 in medicincev le 37. Izkušnja pa nadalje tudi uči, da se žalibog vsi slovenski visokošolci ne povrnejo v domovino, nastopit zanje pripravljene službe, nego rekli bi, da morebiti več nego polovica jih ostane za domovino izgubljenih, ker bodisi radi svoje gmotne revščine omagajo sredi studij, bodisi da se zavežejo v službe kam drugam.

Ako se torej kdaj hoče čedalje večja potrebščina pri posvetni inteligenci, poslujoči v Slovencih, normalno pokrivati, je neobhodno potreba, da se omogočijo slovenski mladini visokošolske študije v ožji njeni domovini, to je v Ljubljani. Zakaj prav nič drugega ni krivo tako pičlemu, odnosno malo uspešnemu obisku vseučilišč od strani Slovencev, kakor edino le to, da znatna njih večina nikakor ne zmore stroškov za življenje na Dunaju ali v Gradcu, da celó večkrat ne zmore niti potnih stroškov tja. To se tudi v zadnjem desetletju ni čisto nič izpremenilo, dasi se je število slovenskih abiturientov potrojilo in tudi početvorilo v primeri s prejšnjimi leti. Uverjeni smo pa, da, ko se ustanovi vseučilišče v Ljubljani, se bode sedanje število slovenskih visokošolcev, nevštevši teologov, podvojilo in bode tudi število absolvirancev primerno, odnosno polagoma ustrezajoče faktičnim potrebam ne le slovenskega naroda, nego tudi državne uprave. Ali ni tukaj naravnost dolžnost kompetentnih faktorjev, storiti, kar je edino prikladno, da se reši najboljši duševni kapital za življenje, za domovino in državo?

Nujno potrebna pa je univerza za slovenski narod tudi vsled zahtev, katere po naravnih in državnih zakonih sme in mora staviti do javnih organov in vseh, ki so ž njim v neposredni dotiki v jezikovnem pogledu. Tu ne gre samo za uveljavljenje ustavno zajamčene enakopravnosti slovenskega jezika, temuč za sigurnost bistvenega sredstva, s katerim se vršijo funkcije pravosodstva, šol-

stva, državne in javne uprave sploh. In sigurnost tega sredstva, namreč v Slovencih slovenskega jezika, je moči dobiti le tedaj, ako si zlasti bodoči uradnik obenem s strokovno vedo in v njej sami prisvajata tudi narodov jezik. Popolnoma nenaravno je, da se mora mladež za časa svojih višjih študij ločiti od svojega materinega jezika, ko ga vendar, dovršivši študije, zopet potrebuje prav v ta namen, da plodove svojih študij praktično uporablja. Tem večja nesigurnost v občevanju z narodom pa mora nastati pri tistih, ki se le za silo nauče narodovega jezika in sicer posebej, a ne da bi se seznanjali ž njim v vedi sami. Ako se hoče — to je pač sveto pravo našega naroda in pogoj za negovanje najvišjih interesov — da se bode po uradih, v šolah, v javnem življenju sploh pravilno slovenski uradovalo, odnosno poučevalo, sploh pravilno z narodom ravnalo, tedaj treba uvesti slovenska vseučiliška predavanja vsaj za najvažnejše, v praksi upotrebljevane discipline. V ta namen pa treba slovensko akademično mladež koncentrirati s tem, da se zanjo osnuje posebno vseučilišče.

Da bi takšno vseučilišče ne imelo razmerno dovolj slušateljev, se ni treba bati, in to tudi tedaj ne, ako vpoštevamo samo kontingent iz slovenske narodnosti. Število srednješolskih naših dijakov raste očitno od leta do leta in mora rasti, dokler narod vidi, koliko je za inteligenco še prostega polja doma in v južnih krajih Avstrije. Letošnjih slovenskih abiturientov se šteje najmanj 170. Za bodoča leta se jih po pravici proračunja povprek na najmanj 200, torej za štiri leta na 800. To je najboljšje jamstvo za jako povoljen obisk novega vseučilišča že od strani Slovencev samih in bodi tudi, da bi za prvo obsežalo le bogoslovno, pravoslovno in modroslovno fakulteto. Zakaj če jih tudi od rečenega števila odštejemo največ 130 za bogoslovnice izvan Kranjske, kakih 100 pa za medicince in ostale, ki bi študirali na drugih univerzah ali si izbrali drugačen poklic, tedaj jih vendar ostane še za domačo univerzo — nevštevši izredne slušatelje — okolo 570 rednih slušateljev, kontingent torej, ki že sam na sebi v primeri z univerzo v Črnovicah in z mnogimi izvanavstrijskimi univerzami popolnoma opravičuje trošek.

Prezreti pa ni, da bi v vseučilišče s slovenskimi predavanji pohajali tudi dijaki nemške, hrvatske in italijanske narodnosti iz Kranjskega, odnosno iz sosednih pokrajin in to v lastnem interesu, da se seznanijo z jezikom, kojega treba za prakso med Slovenci in koji jim pomaga tudi pri službovanju mej istrskimi in dalmatinskimi Hrvati. Za toliko se zviša zgoraj omenjeni osnovni kontingent.

Taka univerza v Ljubljani bi imela torej veliko privlačno silo ter bi producirala neprimerno več inteligence za naše južne dežele, nego li so to v stanu sedanja vseučilišča v Gradcu, na Dunaju i. t. d. Da bi radi tega inteligence narastlo preveč, se ni bati. Lepo število bodočih let bo moralo poteči, da se pokrije občutni nedostatek jezikovno kvalificirane inteligence že samo v večkrat napominjanih južnih

deželah. Naposled pa tudi treba ni, da bi naraščaj, prihajajoč iz ljubljanske univerze, bil omejen le na te dežele. Že sedaj se naši visokošolci baš radi jezikovne usposobljenosti vabijo v Bosno in Hercegovino, kjer je tudi že več naših rojakov po javnih službah, da jih tembolj primanjkuje v ožji naši domovini. Glede na to bi vseučilišče v Ljubljani izpolnjevalo zopet eno nalogo več — kakršne drugo ne more — in to nalogo, ki se popolnoma krije s kulturno in državno-pravno misijo naše ljube Avstrije.

IV.

Če je torej, dasi v skromnih potezah, izkazana z ene strani nujna potreba, z druge pa popolnoma zadosten avditorij z rastočo tendenco, tedaj je treba nastopiti pota, koja drže do oživotvorjenja vseučilišča v Ljubljani.

Istina je, da razun za nekaj filozofičnih stolic, sedaj nimamo za slovenska vseučiliška predavanja pripravljenih profesorjev ali docentov. Vsega duševnega kapitala tudi drugi, mnogo večji in v srečnejših razmerah živeči narodi niso imeli na razpolago, ko so se jeli resno baviti z vprašanjem svoje univerze. Tudi oni so si ga morali „ad hoc“ šele odgojiti in sicer zlasti s pomočjo države, odnosno so si začetkom univerze pomagali s praktiki, ki niso še bili napravili vseučiliške kariere.

Tako se mora pripravljati, odnosno pričeti tudi vseučilišče v Ljubljani. Naš narod, ki je v prejšnjih časih, ko je bil še nerazvit, dajal za italijanske in nemške univerze učiteljske moči, je tudi dandanes tembolj v stanu preskrbeti jih za svoje vseučiliške stolice. Sicer pa smo uverjeni, da bi na te stolice reflektirali tudi drugi učenjaki in si v ta namen prisvojili slovenski jezik, kakor vidimo, da mnogi Neslovenci dandanes zavzemajo odlična javna mesta med nami, priučivši se narodovemu jeziku.

Za bogoslovno fakulteto bi ne bilo niti že sedaj težko izbrati popolnoma sposobnih moči; saj štejemo Slovenci zlasti za bogoslovne vede današnji dan po škofjskih semeniščih in izvun njih lepo število pravih in znanstveno tudi delujočih učenjakov. Sicer pa se po bogoslovnih v Ljubljani, v Gorici, Mariboru in v Celovcu tudi slovenski predava, na ljubljanskem semenišču skoraj izključno, in je zategadelj tem manj ovire za slovenska predavanja v tej stroki na ljubljanski univerzi.

Pravoslavje so že l 1849. predavali slovenski v Ljubljani in potem od l. 1850. do 1854. na graški univerzi, med drugimi tudi sloveči dr. Krainz. O izvedljivosti slovenskih pravoslovnih predavanj je bilo visoko c. kr. naučno ministerstvo tudi že leta 1870. prepričano, ker je po njegovem nasvetu Njega Veličanstvo milostno zaukazalo slovenska predavanja o predmetih judicialnega državnega izpita na Karlo-Francovi univerzi v Gradcu in je v ta namen vlada postavila v budget znesek 3600 gld., kojega pa tedanja, našemu narodu nasprotna večina finančnega odseka in poslanske zbornice ni potrdila.

Nobene dvojbe pa ne more biti, da imamo zlasti dandanes v našem pravniškem stanu praktičnih strokovnjakov, ki bi lahko imeli predavanja

prave znanstvene vrednosti v slovenskem jeziku. In najnujnejša so taka predavanja za predmete drugega in tretjega državnega izpita, ker se na njih podlagi vrši vsakdanja pravosodna in upravna praksa. Tem predavanjem bi pač bili kos mnogi naših priznanih vrlih praktikov, katerim bi se moralo le nekoliko časa in prilike dati, da, če treba, tudi na zunaj z znanstvenimi deli dokažejo svojo sposobnost, kakor se to navadno zahteva od kandidatov za docenture.

Z ustrojbo bogoslovne fakultete in označenega dela pravoslovne fakultete naj bi se v Ljubljani najprej začelo in ta začetek bi ne bil težak. Treba le častnega poziva ter nekoliko gmotne podpore in uverjeni smo, da ne ostane brez odziva in uspeha.

Težavnejše vprašanje je vsakakor zastran učnih moči na pravoslovni fakulteti za prve štiri (tri) semestre, ker se naši domači praktiki seveda ne morejo intenzivno baviti s starim in zgodovinskim pravom. Isto tako bi za prvi čas delala težava modroslovna fakulteta s svojimi raznovrstnimi stolicami, dasi že sedaj nekaj naših, slovenščine zmožnih rojakov deluje na modroslovnih stolicah v Gradcu, na Dunaju in v Inomostu.

Vendar pa nas ne skrbi, da bi se tudi ta težkoča ne dala s časom pri ljubljanski univerzi premagati ali da bi se za prvi čas ne mogle stvari urediti primerno potrebam našega naroda.

Tudi za slučaj, če naj bi se na ljubljanski univerzi predavalo izključno slovenski, si visoka državna uprava iz našega in drugega — zlasti hrvatskega, češkega in poljskega — inteligentnega naraščaja lahko priskrbi dovolj sposobnih docentov in profesorjev. To se zgodi, ako visoka vlada zagotovi primerno podporo talentom, ki hočejo svojo vseučiliško omiko v gotovih strokah popolniti in izvršiti, da morejo potem na ljubljanskem vseučilišču docirati. Gotovo se najdejo takšni možje in gotovo denar v te namene ne bo zapravljen. Tako je ravnala visoka vlada l. 1848., ko je hotela univerze reformirati, a ji je manjkalo sposobnih učnih moči; zato je nad 400 nadarjenih mož z ustanovami poslala na vnanje univerze, da so si popolnili strokovno znanje in se pripravljali za vseučiliška predavanja v domovini. Tako — z ustanovami — hoče visoka naučna uprava pridobiti tudi sedaj za novo vseučilišče na Moravskem potrebno učno osebje. Isto tako je v prosepah ustanovitve ljubljanskega vseučilišča deželni zbor kranjski glasom zgoraj pod 2 c) navedenega sklepa določil dve ustanovi po 800 gld., kateri je deželni odbor letos tudi že podelil enemu „sub auspiciis Imperatoris“ promoviranemu pravniku in enemu nadarjenemu doktorju modroslovja.

Vdano prosimo in se nadejamo, da visoko c. kr. ministerstvo za bogočastje in nauk pokaže isto blagonaklonjenost tudi projektu ljubljanske univerze in jo začne koj pripravljati z ustanovami za naše nadarjene doktorje. Vseučilišče v Ljubljani bode ta trošek državi z obilnimi obrestmi vračalo, saj ji bode dajalo znanstvenih in praktičnih delavcev, saj bode kulturno ognjišče, ki bode svoje gorke žarke pošiljalo daleč po avstrijskem jugu in dajalo

Hladnikovi, Hacquetovi, Jansevi, Plemeljovi, Deschmannovi, Robičevi, segajoči nazaj v konec 17. stoletja; tu je zanimiva dr. Lavrinova in dr. Knoblarjeva zbirka etnografskih predmetov iz srednje Afrike in iz Egipta. Obče bogati muzej se posebno tudi odlikuje s čedalje bolj množječimi se izkopinami iz predhistorične, keltske in rimske dobe.

Z deželnim muzejem v zvezi je deželni arhiv, ki je razun tirolskega najvažnejši deželni arhiv, poln dragocenih virov posebno za notranje-avstrijsko zgodovino, virov, iz katerih so veliko zajemali, dasi le malo pozajeti mogli slavni učenjaki Luschin, Fr. M. Mayer, Dopsch, Bidermann in drugi. Bogate, doslej še ne izkoriščene zaklade pa hranijo tudi mestni, deželnovladni in zlasti knezoškofijski arhiv.

Ako sedaj prezremo deželno, po modernem sistemu uravnano in za medicinično fakulteto kaj prikladno bolnišnico v Ljubljani, in ako le še omenjamo botaničnega vrta, ki slovi med prvimi v naši državi, opozorili smo že s tem na marsikaj, kar posebe kvalificira Ljubljano za vseučiliško mesto. Iz naštetega je razvidno, da bode državi treba le dopolniti učne pripomočke in naprave ter tako manj potrositi, nego li v mnogo katerem drugem mestu. Nadalje je iz tega razvidno, da bodo visokošolci v Ljubljani imeli dovolj prilike, z znanostmi zalagati in dopolnjevati svojega duhá. A ne le dijaki! Tudi vseučiliški profesorji bodo imeli široko polje za svoja znanstvena raziskavanja, osobito v jezikoslovju, prirodoslovju in v zgodovini. Še mnogo zakladov je nedvignjenih po naštetih knjižnicah in arhivih. Te mogó spraviti na dan in izkoristiti za človeško izomiko edino le znanstveniki, koje vseučilišče trajno zveže z Ljubljano in njenimi zanimivostmi. In to je tudi moment občne važnosti za ustanovitev ljubljanskega vseučilišča.

Ljubljana je napredno mesto, in veselo klije že od nekdanj v njej duševno življenje. Sedaj pa se tudi dviga z mnogimi lastnimi žrtvami nova in lepa kakor feniks iz prahu grozne potresne katastrofe. Nočemo poudarjati, da strahovito udarjeno mesto zasluži baš radi tega posebnih ozirov od strani države, katera mu z vseučiliščem lahko pomaga do posebnega procvita, ali toliko je gotovo, da Ljubljana s svojimi novimi palačami, razširjenimi trgi ter ulicami in modernimi napravami je pripravljena sedaj kakor navlašč, da sprejme v svojo gostoljubno sredo vseučiliško življenje, da postane lepo in zdravo zavetišče učeči se visokošolski mladini, nadi juga avstrijskega!

Visoko ministerstvo!

Ako se po vsem tem najvdaneje podpisani odbor pridružuje navedenim deželnozborskim sklepom, stori to v zavesti, da živo soglaša ž njim vsa, za interese ožje in širše domovine delujoča inteligenca, in da zlasti ves naš narod nestrpnó pričakuje ugodne rešitve tega svojega, zanj vitalnega vprašanja. Storimo pa to tudi s polnim prepričanjem, da bode visoka državna uprava s pomočjo kompetentnih faktorjev resno uvaževala in kar najhitreje oživotvorila vseučilišče v Ljubljani, trajno zavedajoč se velikih kul-

turnih nalog države sploh in svojih lepih dolžnosti
nasproti južnim deželam in njih mladokrepkemu
narodu!

Izrekamo najvdanejšo prošnjo:

Visoko c. kr. ministerstvo za bogo-
častje in nauk blagoizvoli čimprej po-
skrbeti ustanovitev vseučilišča v Ljub-
ljanipo zmislu zadnjih sklepov deželnega
zboraj vojvodine Kranjske in izvajanj te
prepokorno predložene spomenice.

V Ljubljani, septembra meseca 1898.

Za profesorski zbor bogoslovnega zavoda:

Dr. Jos. Dolenc,
prof. bogoslovja.

^{Ljudec}
Dr. Anton Janežič,
prof. bogoslovja.

Dr. J. E. Kerk,
profesor bogoslovja
in javni svetnik.

Za društvo „Slovenska Matica“:

Dr. Lencec, c. kr. profesor
predsednik „Slov. Matica“

Dr. L. Pajzar, c. kr. profesor.

Juan Šušteršič
računatelj c. kr. Prokuratorja
sol

Za društvo „Pravnik“:

Dr. Ludovik Ferjančič,
c. kr. dej. sod. svetnik,
I. podpredsednik
poslanskega zbora

Julij Polc,
c. kr. dej. sod. svetnik

Dr. Danilo Dežurca,
dej. poslanec

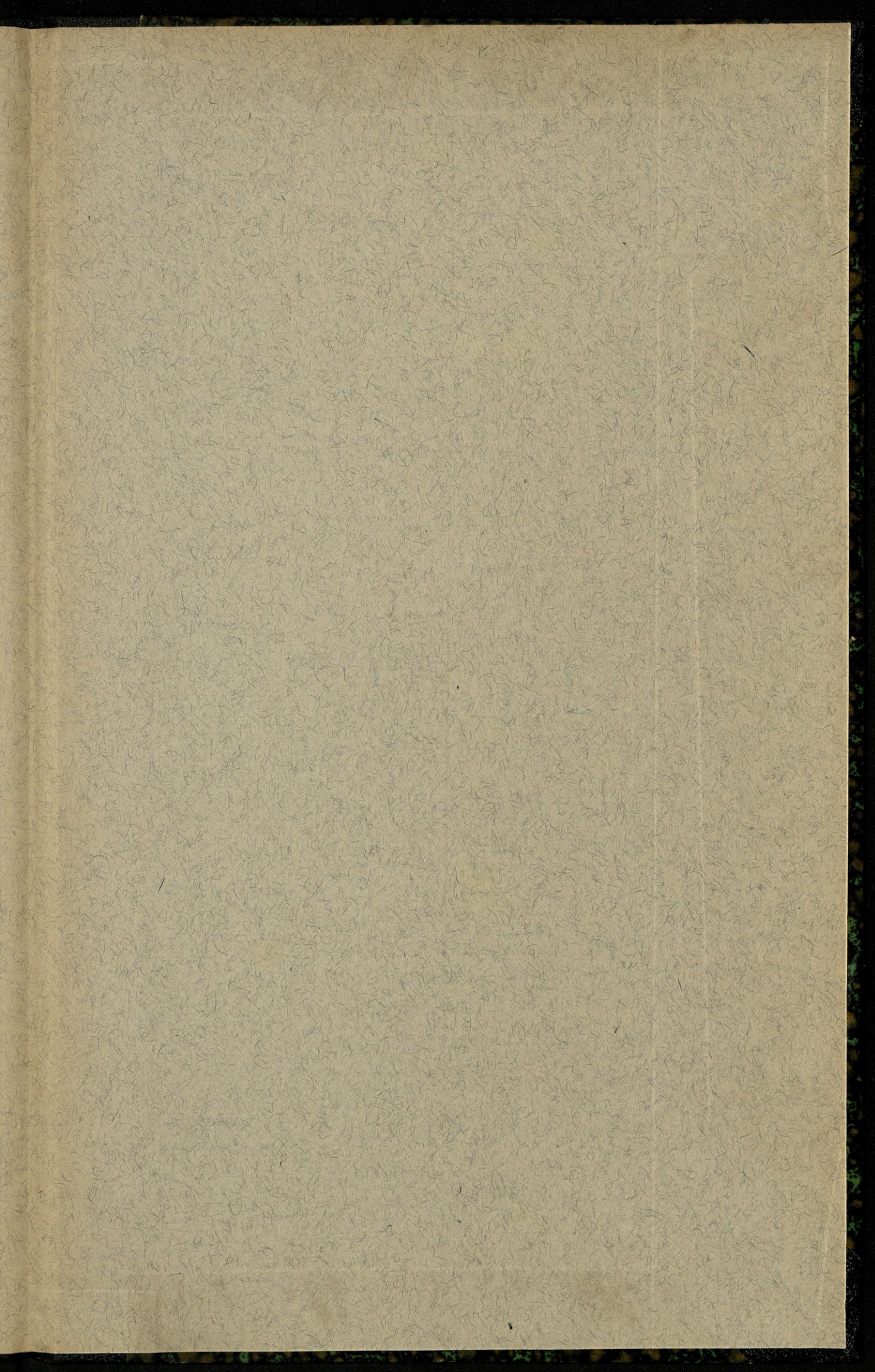
F. Leuer.

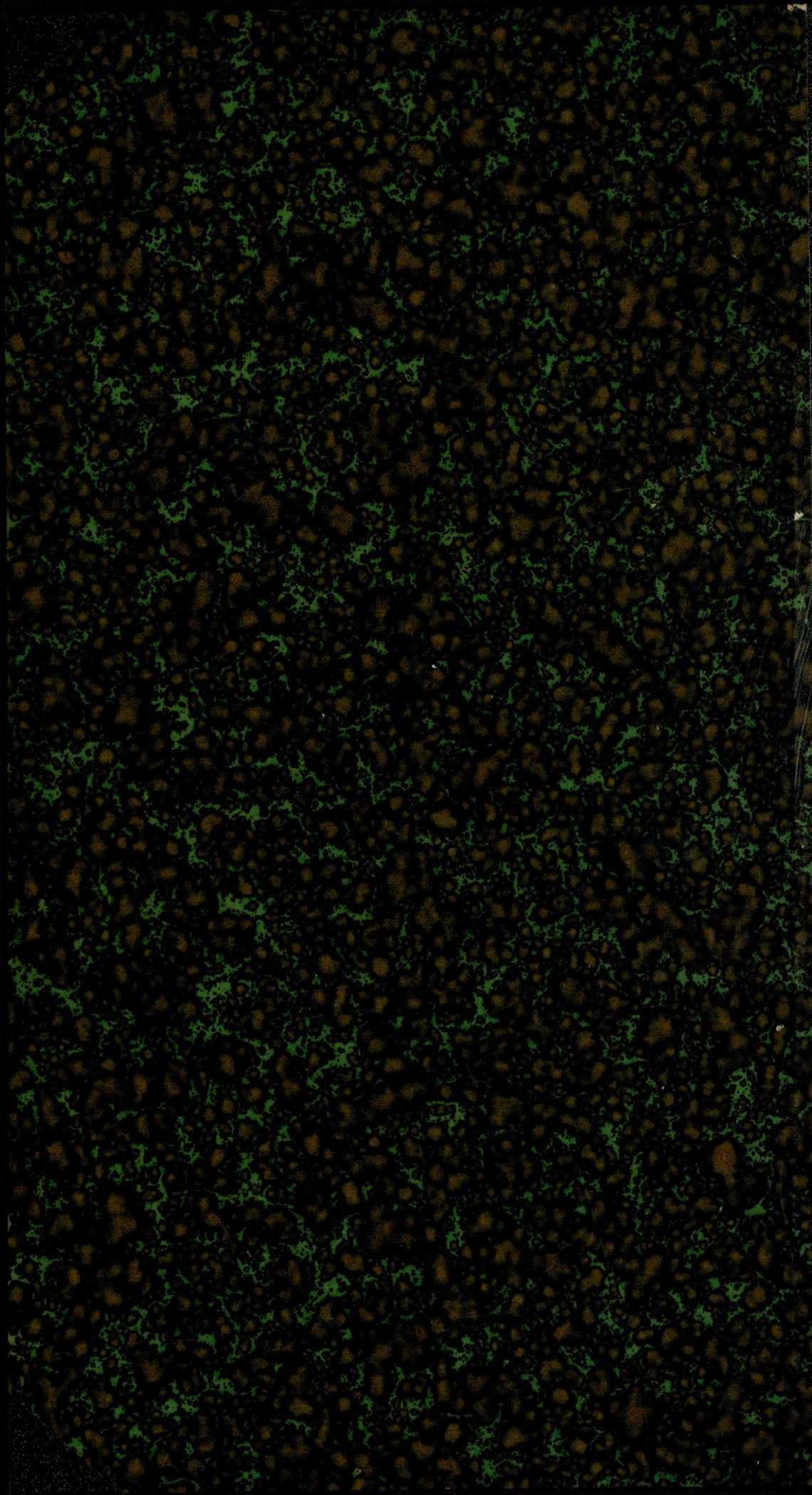
14. X. 1898.

10